

Nowak, Gabriela

Rodzinna kaplica grobowa Dębskich na cmentarzu parafialnym we wsi Grodziec

Nasze Korzenie 4, 42-44

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rodzinna kaplica grobowa Dębskich na cmentarzu parafialnym we wsi Grodziec

Kaplica grobowa rodziny Dębskich zlokalizowana jest w południowo-zachodnim narożniku cmentarza przy kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja we wsi Grodziec (gm. Czerwińsk nad Wisłą)¹. Drewniany kościół (fundacji nieznanej) jest świątynią, która według autorów *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pochodzi z roku 1858². W skład zespołu kościelnego, położonego w centrum wsi, wchodzi także dzwonnica usytuowana w północno-wschodnim narożniku cmentarza przykościelnego. Teren ten otacza mur z cegły i kamienia, który oceniają iglaste i liściaste drzewa.

Kaplicę grobową, która jest dziś budowlą o wysokiej wartości zabytkowej i artystycznej, wzniesiono pod koniec XIX wieku według projektu z 1890 roku. Inicjatorką jej powstania była Tekla Dębska (1852-1932)³, właścicielka majątku Pieścidla (gm. Naruszewo), której intencją było upamiętnienie ukochanego męża, Bronisława Dębskiego (1840-1889).

Dębscy byli rodziną o „starożytnym” rodowodzie, którą wspomina Bartosz Paprocki w swym herbarzu z roku 1584⁴. Wywodzili swój ród z województwa krakowskiego, gdzie ich rodzinnym gniazdem była wieś Dębska Wola⁵. W połowie XVI wieku przenieśli się w okolice Płocka, gdzie nabyli dobra ziemskie i założyli osadę, którą na pamiątkę swego pochodzenia nazwali Dębsk. Pierwszym znanym Dębskim był poborca generalny województwa płockiego, Paweł⁶.

Bronisław Karol Dębski był synem Apolinarego Dębskiego herbu Prawdzic i Róży z Habermanów. Apolinary Dębski (1799-1877) – nadleśniczy leśnictwa rządowego Augustów, następnie inspektor objazdowy wszystkich leśnictw rządowych w guberni augustowskiej, po śmierci małżonki podał się do dymisji i w 1849 roku nabył dobra Przybojowo, gdzie przez 16 lat zajmował się wychowaniem dzieci i gospodarstwem rolnym, które zdał następnie synowi Bronisławowi. Na temat Bronisława Dębskiego Teodor Żychliński pisał: *jeden z najznakomitszych ziemian-rolników na Mazowszu, dobra swoje Przybojowo urządził wzorowo a nabywszy jeszcze wsie Szczurowo, Goworowo i Pieścidla, gospodarstwo w nich wiele ulepszył, włościom odseparował i służebności usunął. Majatki jego są w stanie kwitującym.*⁷ W 1873 roku Bronisław Dębski poślubił Teklę Święcką, córkę Antoniego i Joan-

ny, właścicieli majątku Rzewin⁸. Z małżeństwa tego narodziło się siedmioro dzieci: Bronisław Antoni, Stefan, Witold, Zygmunt Jan, Antoni Mieczysław oraz Maria Regina i Aniela Róża.⁹

Bronisław Dębski zmarł 25 maja 1889 roku w wieku 49 lat.¹⁰ 19 sierpnia Tekla Dębska zwróciła się z prośbą do naczelnika powiatu płockiego o wyrażenie zgody na wzniesienie kamiennej kaplicy grobowej na cmentarzu przykościelnym we wsi Grodziec i przeniesienie do niej ciała zmarłego męża (załączając zarazem świadectwo wydane przez dozór kościelny w Grodźcu, potwierdzające, że Dębski był niewzruszonym dobroczyńcą Kościoła, i zaświadczenie wydane przez lekarza miejskiego w Zakrocymiu Stanisława Otta, wedle którego zgon jej męża nie nastąpił wskutek choroby zakaźnej). Gubernator płocki Konstanty Miller wydał zgodę 16 października.¹¹

Oryginalna dokumentacja projektowa kaplicy grobowej zachowała się w zespole archiwalnym *Płocki Rząd Gubernialny*, przechowywanym w Archiwum Państwowym w Płocku. Niewątpliwie to jej istnienie zachęciło do podjęcia omawianej w niniejszym tekście tematyki, jako że uwidacznia ona całe piękno budowli wraz z jej detalami architektonicznymi.

Kaplica, która reprezentuje styl neoklasycyistyczny, wzniesiona została z piaskowca szydłowieckiego na ceglanej podmurówce¹². Posiada plan prostokąta (2,59 m × 3,65 m), z wysuniętą tylną ścianą (1,67 m × 0,91 m), na osi której umieszczono mensę ołtarzową. Budowla ma charakter dwukondygnacyjny: w przyziemiach zlokalizowano kryptę grobową (wysoką na 2,28 m), zaś w części naziemnej – kaplicę. Całkowita wysokość budynku od poziomu terenu do górnego zakończenia krzyża wynosi 4,26 m (od podłoża do dachu: 2,59 m).

Do wnętrza kaplicy prowadzą dwuskrzydłowe drzwi z ażurową ozdobną kratą w górnej części (żeliwne kraty zastosowano także w małych okienkach umieszczonych w bocznych ścianach kaplicy). W dolnej partii drzwi przytwierdzona jest niewielka prostokątna sygnowana plakietka warszawskiej firmy Kozieradzkiego i Wnorowskiego, która wykonała zapewne elementy metalowe budowli. Uwagę przykuwa bogato zdobiona elewacja frontowa, zwieńczona szczytem ostrołukowym. Po bokach drzwi, na okrągłych bazach usytuowanych na wysokich cokółkach, umieszczono ozdobne, zwę-

1. Decyzja wpisu do rejestru zabytków kościoła w Grodźcu A/353 z 17 marca 1979 roku.

2. Grodziec, [w:] F. Sulimierski [red.], *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, Warszawa 1881, s. 837.

3. Archiwum Diecezjalne w Płocku, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Baboszewo, 1852, nr aktu urodzenia 46.

4. B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1858, s. 630.

5. T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. II, Poznań 1880, s. 68.

6. T. Żychliński, dz. cyt., s. 64.

7. T. Żychliński, dz. cyt., s. 74.

8. Archiwum Diecezjalne w Płocku, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Baboszewo, 1873, nr aktu zawarcia małżeństwa 19.

9. Archiwum Państwowe m.st. Warszawy Oddział w Grodzisku Mazowieckim, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Grodźcu, 1874, nr aktu urodzenia 47; 1878, nr aktu urodzenia 2; 1886, nr aktu urodzenia 11; 1879, nr aktu urodzenia 41; 1876, nr aktu urodzenia 54; 1882, nr aktu urodzenia 25; 1884, nr aktu urodzenia 9.

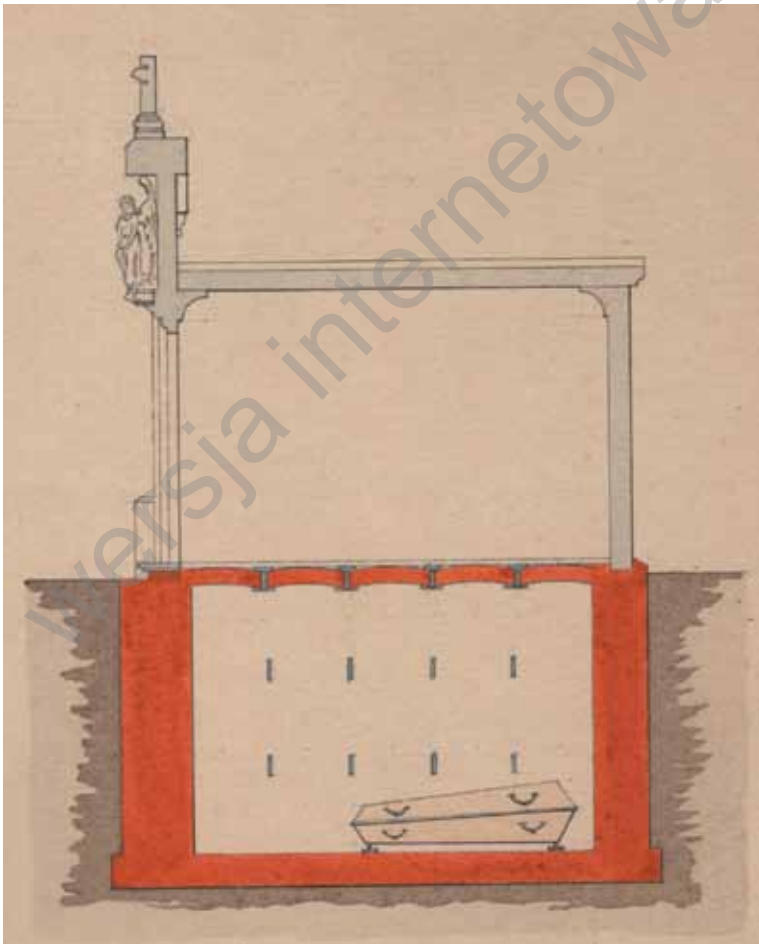
10. Archiwum Państwowe m.st. Warszawy Oddział w Grodzisku Mazowieckim, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Grodźcu, 1889, nr aktu zgonu 17.

11. Archiwum Państwowe w Płocku, Płocki Rząd Gubernialny, sygn. 3211.

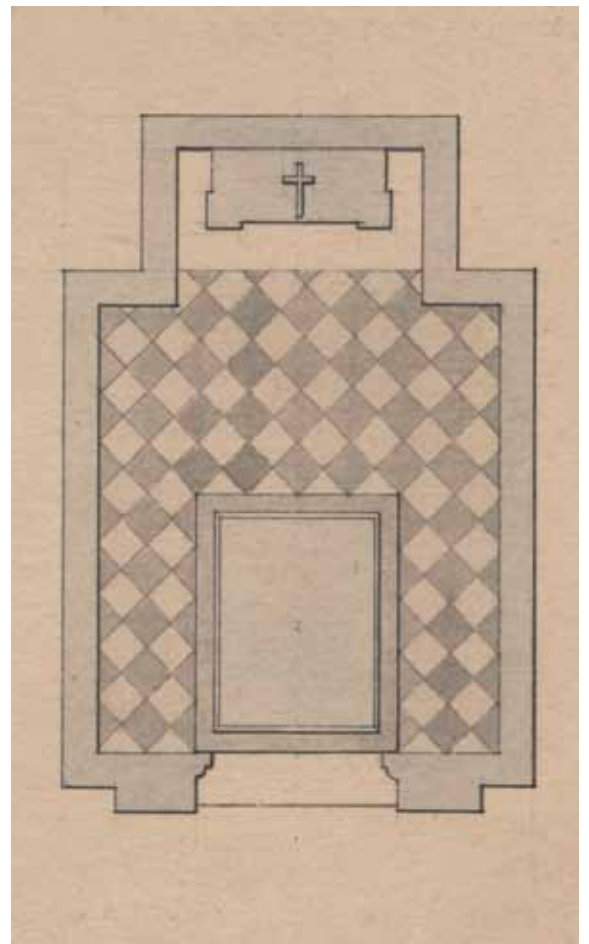
12. Dziękuję uprzejmie kolegom z Działu Sztuki MMP – Marioli Kwiatkowskiej i Mariuszowi Kasprzakowi za konsultację merytoryczną.



Fasada i fragmenty elewacji bocznych.



Krypta grobowa.



Rzut podstawy.



Kaplica grobowa Dębskich – wygląd współczesny; fot. K. Matusiak.



Wnętrze kaplicy; fot. K. Matusiak.

zające się ku dołowi pilastry z ornamentami cekinowymi, zwieńczone ślimacznicami, pod którymi zwieszają się dekoracyjne festony. Ponad drzwiami, w tympanonie, usytuowana jest płaskorzeźba (wypełniająca całą jego przestrzeń) przedstawiająca czuwającego nad zmarłym anioła o rozpostartych skrzydłach: klęczącego na lewym kolanie (według projektu na kolanie prawym), ze spuszczoną głową i dłońmi złożonymi do modlitwy, odzianego w długą tunikę. Ponad jego sylwetką znajduje się inskrypcja majuskułą: „Grób rodziny Dębskich”. Po obu stronach napisu widnieją motywy makówek symbolizujących sen wieczny: projekt przewidywał motyw pojedynczych kwiatów, natomiast współcześnie widoczne są tu wiązanki kwiatów maku i kłosów zboża. Fronton wieńczy krzyż na ozdobnej podstawie w formie dwóch esownic w symetrycznej kompozycji jednoosiowej. Po bokach element wieńczący stanowią sterczyny o jajowatym kształcie z ornamentem roślinnym.

Wewnątrz kaplicy nad mensą ołtarzową znajduje się żeliwna figura Chrystusa i prosty w formie krzyż. Na uwagę zasługują tu sześć tablic epitafijnych członków rodziny Dębskich (rozieszczonych na ścianach, w kształcie prostokątów z półokrągłymi występami i bastionami): wspomnianego wyżej Bronisława Dębskiego (Ś.P./ BRONISŁAW/ DĘBSKI/ UR. D. 4 LISTOPADA 1839 R./ ZM. D. 25 MAJA 1889 R./ NAJLEPSZEMU/ UKOCHANEMU MĘŻOWI I OJCU/ ŻONA I DZIECI TĘ PAMIĄTKĘ/ POŚWIĘCAJĄ.) i Tekli Dębskiej (Ś.P./ TEKLA z ŚWIĘCKICH/ BRONISŁAWOWA DĘBSKA/ UR. D. 19 KWIETNIA 1852 R./ ZM. D. 14 WRZEŚNIA 1932 R./ DZIELNE BEZ SKARGI/ PEŁNIENIE OBOWIĄZKÓW/ NIECH CI WYJEDNAJĄ DROGA MATKO,/ MIŁOSIERDZIE I STOKROTNA/ ZAPŁATĘ.), a także ich synów: Stefana Dębskiego (Ś.P./ KSIĄDZ STEFAN/ DĘBSKI/ UR. w PRZYBOJEWIE 8 X 1877 R./ ZASNAŁ w BOGU/ w POBYŁKOWIE 17 IX 1918 R./ w 11 ROKU KAPŁAŃSTWA/ POMNIJ, O PANIE, NA OFIARNĄ/ MIŁOŚĆ I WIERNOŚĆ/ Z JAKĄ CI SŁUŻYŁ ZA ŻYCIA.), Bronisława Dębskiego (Ś.P./ BRONISŁAW/ DĘBSKI/ DOKTÓR NAUK PRZYRODNICZYCH/ V. PREZES TOW./ ENTOMOLOGICZNEGO w KAIRZE/ UR. w PRZYBOJEWIE 26 VI 1874 R./ ZMARŁ w HELOUANIE (EGIPT)/ 15 I 1927 R. i TAM SPOCZYWA/ PRZYJM, PANIE/ JEGO PRAWĄ DUSZĘ/ DO SWEJ CHWAŁY.), Zygmunta Dębskiego (Ś.P./ ZYGMUNT/ DĘBSKI/ ŻYŁ LAT 5/ UMARŁ D. 21 STYCZNIA/ 1884 R.) i Witolda Dębskiego (Ś. +P./ UR. 12 STYCZNIA 1886 R./ ZM. 1 CZERWCA/ 1899 R.). Epitafia Tekli Dębskiej, Stefana Dębskiego i dr. Bronisława Dębskiego zostały wmurowane w ściany, pozostałe są przytwierdzone śrubami.

Najlepiej znanym i zarazem zasłużonym dla nauki spośród wyżej wymienionych członków rodziny Dębskich jest Bronisław – przyrodnik, który doktoryzował się na Uniwersytecie w Bonn pod kierunkiem Edwarda Strasburgera (rozprawa doktorska *O budowie i mechanizmie ruchów liści u marantowatych* z 1897 roku), zarazem autor prac poświęconych zagadnieniu podziału jądra u ramienic, które przyniosły mu opinię specjalisty w dziedzinie anatomii i cytologii roślin¹³. Badania naukowe Bronisław Dębski kontynuował w rodzinnym majątku ziemskim, gromadząc zbiory botaniczne i entomologiczne oraz biblioteczkę naukową (materiały te uległy zniszczeniu wraz z całym majątkiem podczas pierwszej wojny światowej). W 1917 roku przeniósł się do Egiptu, gdzie był aktywnym członkiem i wiceprezesem Towarzystwa Entomologicznego w Kairze, a swoje artykuły ogłaszał w periodyku „Mémoires de la Société Entomologie d’Egypte”. Ze względu na szacunek, jakim cieszył się w egipskim świecie naukowym, imię jego nadano kilku nowym gatunkom owadów.¹⁴ ■

13. Bronisław Dębski, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. V, Kraków 1939-1946, s. 149.

14. Tamże.